

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาสภาพและปัญหาของโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ พ.ศ. 2488-2533 ในด้านการบริการและการดำเนินงาน การเรียนการสอน การจัดกิจกรรมและความร่วมมือที่ได้รับ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยสาระสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. บทบาทของวัดและพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาในสมัยอดีต
2. งานบริหารการศึกษาภายในโรงเรียน
3. นโยบายแนวทางในการพัฒนาและอุดหนุนโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. บทบาทของวัดและพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาในสมัยอดีต

การจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใดก็ตาม การจัดการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ในโลก ย่อมจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของประชากรและบุคคล อาศัยอยู่ในสังคม นั้น ๆ ลักษณะการจัดการศึกษาจะเป็นเครื่องชี้และสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญของประเทศนั้น ๆ ได้ (กองส่งเสริมวิทย์ฐานะครู, 2530) การศึกษาของไทยในสมัยโบราณเป็นการศึกษาที่ไม่ค่อยมีระบบแบบแผน ไม่มีระบบโรงเรียน และชั้นเรียนอย่างในปัจจุบัน มีรากฐานมาจาก บ้าน วัด และวังเป็นส่วนมาก บ้านจะเป็นแห่งแรกที่ทำให้การศึกษอบรมแก่บุตรหลาน เพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี มีความรู้เพื่อประกอบอาชีพ มีความรับผิดชอบชีวิต เมื่อเด็กโตขึ้นพ่อแม่จะนำไปฝากกับเจ้าอาวาส ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน โดยการเป็นศิษย์วัด บวชเณร หรือบวชพระ แล้วแต่กรณีเพื่อให้ได้เล่าเรียน หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ภาษา และเลข ตามความจำเป็นในชีวิตประจำวัน และฝึกหัดช่างฝีมือตามที่มีอยู่ในวัด เพราะวัดในสมัยก่อนกล่าวได้ว่าเป็นศูนย์รวมของศิลปวิทยา แต่การศึกษาในวัดยังมีข้อจำกัด โดยขึ้นอยู่กับความรู้ของพระผู้สอน และความตั้งใจของศิษย์ (เมอร์ซีเออร์ เดอ ลาลูแบร์ แพลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, 2510) ซึ่งจะได้สรุปดังต่อไปนี้

สมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. 1781 - พ.ศ. 1893) นโยบายด้านการศึกษาอย่างไม่ได้กำหนดแน่นอน แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนรู้จักหนังสือ สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้อันจะเป็นพื้นฐานในการศึกษาพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นการอบรมสั่งสอนให้บุคคลเป็นคนดี อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและเพื่อให้มีความรู้สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ สถาบันที่ให้การศึกษาคือความรู้ ได้แก่ บ้าน วัด หรือสำนักสงฆ์ ส่วนครูผู้สอน ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ พ่อแม่หรือผู้ปกครอง ซึ่งเด็กอาศัยอยู่ด้วยตัวเอง นโยบายการศึกษาจะดำเนินไปตามความถนัดของผู้สอน เป็นสำคัญ (กองส่งเสริมวิทยฐานะครู, 2530) ดังนั้นบทบาทของวัดในสมัยนี้มีมากในฐานะเป็นศูนย์กลางของประชาคม กิจกรรมของรัฐและวัดได้ถ่ายทอดไปสู่ประชาชน กล่าวคือ วัดทำหน้าที่ประสานความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในสมัยสุโขทัยนั้นพระภิกษุได้ทำหน้าที่เป็นครูผู้สอน ดังจะเห็นได้จากศิลาจารึกหลักพ่อขุนรามคำแหง

1214 ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัชชนาลัย สุโขทัยนี้
ปลุกตาลนี้ได้สิบสี่เข้า จึงให้ช่างผันชะดาร์หันตั้งระหว่างกลางไม้ตาลนี้ วัน
เดือนดับ เดือนออกแปดวัน วันเดือนเต็มบ้างแปดวัน ผูกปู่ครูเณร มหาเณร
ขึ้นนั่งเหนือชะดาร์นี้ สวดธรรมแก่อุบาสก ผูกท่วยจำศีล...
(ประชุมศิลาจารึกภาค 1 จารึกกรุงสุโขทัย, ป.ป.ป.)

สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - พ.ศ. 2310) วัดยังคงมีบทบาทด้านการศึกษา เพราะหน้าที่ให้การศึกษแก่ราษฎรส่วนใหญ่ยังคงอยู่กับวัด ราษฎรนิยมพาลูกหลานไปฝากพระเพื่อเล่าเรียนหนังสือ พระก็ยินดีรับไว้ เพราะท่านต้องมีศิษย์ไว้สำหรับปรนนิบัติและก็จะอบรมสั่งสอนศิษย์ของตน ณ ภูมิจากท่านตามสะดวกความสามารถที่จะจัดได้และตามความพอใจยังไม่มีโรงเรียนเหมือนปัจจุบัน (จิระศักดิ์ คักตินิสิษฐ์, 2528) จากการที่ราษฎรนิยมพาลูกหลานไปฝากให้เล่าเรียนตามวัด และการฝากเด็กเข้าเรียนนั้นมีทั้งการอยู่ประจำกับพระที่วัดและไปกลับ จึงทำให้การศึกษาเล่าเรียนในสมัยอยุธยาเจริญขึ้นตามวัด (สุวิมล เอกอรุ, 2528) ดังหลักฐานตามบันทึกของ เมอร์ซีเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสที่เข้ามาเจริญพระราชมิตรสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า

... เมื่อได้เลี้ยงบุตรมาจนเติบโตถึงอายุ 7 หรือ 8 ขวบแล้ว ชาวสยามจะส่งบุตรหลานของตนไปอยู่วัดกับพระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์อันเป็นอาจารย์ในวัดสอนอนุชนเหล่านี้ให้รู้จักอ่านและนับจำนวนเลขเป็นสำคัญ... วัดเป็นโรงเรียนพระภิกษุเป็นครู กุฎีของพระอาจารย์เป็นสถานศึกษาและพระภิกษุเป็นผู้สอนหนังสือแก่ราษฎรทั่วไป

(เมอร์ซีเออร์ เดอ ลาลูแบร์ แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, 2510)

จากบันทึกทำให้เราทราบว่าบทบาทของวัดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น วัดยังคงมีบทบาทเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย และมีหลักฐานแสดงให้เห็นแน่ชัดมากกว่า สมัยสุโขทัยว่าวัดได้มีบทบาทมีการต่อการศึกษาของราษฎรทั่วไป อย่างไรก็ตามบทบาททางการศึกษาของวัดก็ยังไม่มีการระเบียบที่แน่นอน ต่างวัดต่างก็อบรมสั่งสอนราษฎรตามความรู้ความสามารถของตนเอง มิได้มีการร่วมมือประสานงานเพื่อกำหนดการเรียนการสอนให้เป็นแนวเดียวกัน ทั้งนี้อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การศึกษาของไทยในระยะหลายร้อยปีหุยนต์หนึ่งกับที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก เป็นเพียงการถ่ายทอดความรู้ต่อ ๆ กันมาโดยไม่มีการพัฒนาค้นหาความรู้เพิ่มเติม อย่างไรก็ตามการพิจารณาในแง่ของจุดมุ่งหมายที่สังคมต้องการจากการศึกษาและอบรมจากวัด ซึ่งถือการฝึกอบรมชำระจิตใจ การปลูกฝังศีลธรรมจรรยาให้กับประชาชนแล้ว นับได้ว่าบทบาทของวัดด้านการศึกษาประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก และมีช่วงที่ยาวนานในประวัติศาสตร์ทีเดียว (จิระศักดิ์ ศักดิ์นิลสิษฐ์, 2528)

สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 - พ.ศ. 2325) ในสมัยนี้เป็นสมัยที่มีระยะเวลาสั้นมาก และเป็นเวลาที่เริ่มตั้งตัวเป็นอิสระจากพม่า บ้านเมืองยังไม่เรียบร้อย มีการทุ่มเทเวลาเพื่อการจัดการบ้านเมืองมากกว่าที่จะทำนุบำรุงการศึกษา จึงไม่ปรากฏว่ามีการเคลื่อนไหวในเรื่องการศึกษาแต่อย่างใด แต่บทบาทของวัดทางการศึกษาเบื้องต้นในสมัยนี้ยังคงมีอยู่ การศึกษายังคงมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดและพระสงฆ์เป็นผู้ให้การศึกษาแก่ประชาชน ไม่มีการแบ่งชั้นที่แน่นอน การเรียนการสอนเน้นขึ้นอยู่กับพระสงฆ์ที่เป็นครู และสติปัญญาความขยันมั่นเพียรของผู้เรียน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2526)

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2411) เป็นช่วงระยะตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 วัดก็ยังคงมีบทบาททางการศึกษามาโดยตลอดเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ เป็นสถานที่ให้ความรู้แก่ประชาชน พระสงฆ์สอนให้เด็กอ่านออกเขียนได้

มีการสอนแบบท่องจำ อบรมศีลธรรม มารยาท วิชาช่าง และแพทย์โบราณ พ่อแม่ที่นำเด็กมาฝากเรียนก็เป็นชาวบ้านใกล้ ๆ วัดนั่นเอง การที่วัดยังคงมีบทบาทสำคัญทางด้านการศึกษา เพราะในสมัยนี้ยังไม่ปรากฏว่ามีการจัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้มีการสถาปนาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามขึ้นเป็นวัดประจำรัชกาล ซึ่งต่อมาวัดนี้ได้กลายเป็นแหล่งวิชาการสำหรับประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2526)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 โปรดให้ใช้โรงงาน ซึ่งเป็นสถานที่จัดอาหารถวายพระภิกษุ สามเณร ข้าราชการและทหารที่ประจำกองในพระบรมมหาราชวัง เป็นโรงเรียนหนังสือการอ่านการเขียน คือ ใช้เป็นสถานศึกษาในการจัดการศึกษาเน้นหนักวิชาหนังสือ มีการสอนการอ่านการเขียน บางที่ก็มีการเรียนวิชาเลขเบื้องต้น (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2526) จะเห็นได้ว่าในสมัยนี้จะมีโรงงานเป็นสถานที่ให้การศึกษาขึ้นแล้วก็ดี แต่ไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะแยกการศึกษาออกจากวัด เพราะวัดยังคงเป็นสถานที่เรียนและมีพระสงฆ์เป็นครูเช่นในอดีตที่ผ่านมา (จิระศักดิ์ ศักดิ์พิสิษฐ์, 2528)

พอถึงสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดก็ยังคงมีบทบาทต่อการศึกษา ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2502) ได้ทรงนิพนธ์ถึงบทบาทสำคัญของวัดในด้านการศึกษา ในหนังสือมูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศไทยไว้ว่า

รัชกาลที่ 3 ถึงสมัยที่จะทรงบำรุงความเจริญส่วนจรรยาและวิชาความรู้ อันอาศัยวัดเป็นสถานศึกษา จึงทรงสถาปนาพระอารามเพื่อให้เจริญธรรมานุธรรมปฏิบัติ และการศึกษาของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน...มีพระประสงค์พิเศษอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจะให้เป็นที่แห่งเล่าเรียนวิชาความรู้ของมหาชนไม่เลือกชั้นบรรดาศักดิ์... เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีการพิมพ์หนังสือไทย การเล่าเรียนส่วนสามัญศึกษาที่มีอยู่ตามวัดทั่วไป แต่ส่วนวิชาสามัญศึกษาอันจะเป็นวิชาอาชีพของคนทั้งหลายยังศึกษาได้แต่ในสกุลผู้อยู่นอกสกุลโดยเฉพาะที่เป็นพลเมืองสามัญไม่มีโอกาสที่จะเรียนได้ พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวม เลือกรรตารับตำราต่าง ๆ ซึ่งสมควรจะเล่าเรียนเป็นชั้นวิสามัญศึกษามาตรวจตราแก้ไขใช้ของเดิมบ้าง ประชุมผู้รู้หลักในวิชานั้น ๆ ให้แต่งขึ้นใหม่บ้าง แล้วโปรดให้จารึกแผ่นศิลาประดับไว้ ในบริเวณวัดพระเชตุพนจึงมี

หลายอย่าง ทั้งเป็นความรู้ส่วนวรรณคดี โบราณคดี และศาสตราคม
ต่าง ๆ เป็นอันมาก และได้เป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาดังพระราช-
ประสงค์แต่ในรัชกาลที่ 3

และการบันทึกของสังฆราช ฌ็อง แบบติสท์ ปาลเลกัวร์ (Jean-Baptiste Pallegoix)
บาทหลวงสอนศาสนาโรมันคาทอลิกของฝรั่งเศส ประจำประเทศไทยในหนังสือ "เล่าเรื่อง
กรุงสยาม" ไว้ว่า

ภายหลังหรือกลางครั้งก็ก่อนหน้างานโกนจุก บิดามารดาจะส่งบุตรหลาน
ของตนไปวัด เพื่อให้เรียนอ่านและเขียน พวกเด็กจะรับใช้พระสงฆ์โดยการ
เป็นผีพายหรือศิษย์วัด พระสงฆ์ก็แบ่งอาหารที่ได้รับบิณฑบาตทานให้ แล้วก็สอน
ให้อ่านหนังสือไปวันละเล็กละน้อย ปรากฏว่าจากจำนวนเด็ก 100 คน ที่อยู่
วัดมาตั้ง 8 ถึง 10 ปี จะมีอยู่ราวสัก 20 คนเท่านั้นที่อ่านหนังสือออก
และสัก 10 คนเท่านั้นที่เขียนหนังสือได้ด้วย เมื่อพ้นจากวัดไป
(ปาเลกัวร์ แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, 2506)

ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าพระองค์จะทรง
ตระหนักถึงความจำเป็นและคุณค่าของการศึกษาวิชาการสมัยใหม่ รวมทั้งภาษาตะวันตกเพื่อให้รู้
เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก วัดก็ยังคงมีบทบาทด้านการศึกษาสำหรับราษฎร
ทั่วไป เพราะการที่ทรงจ้างครูชาวตะวันตกให้มาสอนภาษาอังกฤษและวิทยาการตะวันตกใน
พระบรมมหาราชวังเพื่อปลูกฝังความรู้ความเจริญของวิทยาการต่างประเทศนั้นมิได้เป็นการศึกษา
สำหรับราษฎรทั่วไป แต่เป็นการวางรากฐานด้านการศึกษาแบบสากลซึ่งจำกัดอยู่ในหมู่พระบรม
วงศานุวงศ์เท่านั้น (พาสนา กิจถาวร, 2528) สำหรับการศึกษาของราษฎรโดยทั่วไปนั้นยังคง
อาศัยวัด ซึ่ง เซอร์จอห์น บาวริง ผู้สำเร็จราชการฮ่องกง ที่สมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย
แห่งประเทศอังกฤษ ทรงแต่งตั้งเป็นอัครราชทูตมาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อ 2398 ได้กล่าว
ไว้ในหนังสือราชอาณาจักรและชาวสยาม มีความตอนหนึ่งว่า "การศึกษาตั้งแต่ต้น แต่การโกนจุก
แล้วเด็กผู้ชายถูกส่งไปอยู่วัด เรียน อ่าน เขียน และคำสอนศาสนาจากพระ" และอีกแห่งหนึ่ง
มีความว่า "พระได้รับมอบหมายให้จัดการศึกษาและโรงเรียนอยู่ติดกับวัดโดยมากย่อมเป็นของ
ธรรมดาอยู่เองที่การสอนให้รู้จักคำสอนและประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เป็นส่วนสำคัญมาก
ของระบบการศึกษา" (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507) จากหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้นแสดงว่า

สภาพของการจัดการศึกษาให้แก่ราษฎร วัดยังคงมีบทบาทที่สำคัญและได้ดำเนินมาเรื่อย ๆ จนถึงต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นสมัยที่มีการปรับปรุงการศึกษาไทยครั้งใหญ่

สมัยปฏิรูปการศึกษาถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2411 - ปัจจุบัน) ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของประเทศตะวันตก ซึ่งได้นำมาทั้งความเจริญก้าวหน้าอย่างใหม่ในทางวัตถุและสิทธิลาอาณานิคม การปรับปรุงประเทศครั้งนั้นมีใช้สักว่าจะให้เจริญทัดเทียมประเทศตะวันตกอย่างเดียว แต่เพื่อมุ่งความมั่นคงปลอดภัยของชาติด้วย ดังนั้นการบางอย่างแม้ยังไม่สู้พร้อมก็ต้องเร่งจัดให้มีขึ้น และในสิ่งที่สำคัญหลายอย่างก็ต้องเลือกทำสิ่งที่จำเป็นก่อน โดยเฉพาะด้านการศึกษาก็ได้เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างใหม่แต่ครั้งนั้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, (สช.), 2530) พระองค์ทรงก่อตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นภายในพระบรมหาราชวังเมื่อ พ.ศ. 2414 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกหัดคนเข้ารับราชการและสนองความต้องการของบ้านเมือง แต่โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นในครั้งแรกนั้นยังจำกัดอยู่ในหมู่เจ้านายและข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาของราษฎรก็ยังไม่ได้แยกจากวัด ในระยะต่อ ๆ มา แม้ว่าจะได้มีการจัดตั้งโรงเรียนหลวงเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง แต่ก็ยังคงมีจุดมุ่งหมายที่จะให้พระราชวงศ์และข้าราชการส่งบุตรหลานเข้าเรียนและฝึกหัดเพื่อรับราชการ จึงมีผลทำให้การศึกษาในระบบโรงเรียนอยู่ในวงจำกัดเฉพาะพระราชวงศ์และชนชั้นสูง มิได้แพร่หลายลงถึงราษฎรสามัญ ฉะนั้นวัดจึงยังคงมีบทบาทในด้านการศึกษาสำหรับประชาชนในระยะดังกล่าวเรื่องมา แม้จะยังไม่มีการระเบียบแบบแผนที่แน่นอน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการที่จะให้วัดมีบทบาทในการศึกษาแก่ราษฎรตามแบบหลวง จึงได้มีพระบรมราชโองบายจะบำรุงการศึกษาของราษฎรสามัญซึ่งอยู่ตามวัดในสมัยนั้น (จิระศักดิ์ คักดิ์นิสิษฐ์) ตามที่ได้ทรงออกประกาศเรื่อง "โปรดเกล้าฯ ให้มีอาจารย์สอนหนังสือแบบสอนเลขทุก ๆ อาราม ซึ่งมีข้อความดังนี้

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพระราชาคณะพระครูถุณานุกรมเปรียญที่ได้รับพระราชทานนิตยภัตรตามถุณาคักดิ์ในพระอารามหลวงสำหรับจะได้สั่งสอนพระภิกษุสามเณร คิษย์วัด เพื่อจะให้เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่กุลบุตรผู้ที่จะเล่าเรียนแลอาจารย์ที่จะสั่งสอนให้ถาวรพัฒนาขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะหนังสือไทยเป็นประโยชน์ที่จะเล่าเรียนพระไตรปิฎกต่อไป เป็นการเกื้อกูลแก่พระศาสนา ถู เป็นคุณที่สุด

ก็จะได้เป็นกำลังราชการ แลในประโยชน์ของผู้ที่เรียน เพราะ
 ฉะนั้นขอให้พระราชคณะพระครูถนอมเปรียญอันดับที่ได้
 เรียนรู้หนังสือไทย ลายมือแลวิชาเลขนั้น จงมีใจเห็นแก่
 พระพุทธศาสนาแก่ราชการแผ่นดิน ช่วยทูลบำรุงสั่งสอนเด็กนั้น
 ให้เต็มกำลังความรู้ของตน ตั้งใจสอนจริง ๆ...แล้วจะ
 พระราชทานแบบฉบับหลวงให้แก่พระสงฆ์ผู้เป็นอาจารย์จะได้
 สั่งสอนศิษย์ตามแบบฉบับเด็กที่เรียนหนังสือไทยลายมือ
 (เอกสารการจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,
 2511)

แม้จะมีการออกประกาศนี้แต่ก็ไม่ปรากฏผลตามพระบรมราชโองบาย กล่าวคือ ไม่มีการ
 บริหารงาน ไม่มีผู้นำทางศาสนาและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะจัดการศึกษาให้เป็นไปตามประกาศ
 ฉบับนี้ (พาสนา กิจถาวร, 2524) ต่อมาได้ทรงมอบหมายให้พระเจ้าน้อยยาเธอพระองค์เจ้า
 ดิศวรกุมารจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้น โดยอาศัยวัด เพราะวัดมีบทบาทต่อการศึกษา
 ของราษฎรในสมัยนั้น อันเป็นเหตุให้โรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในวัด
 มหรรณพาราม เมื่อปี พ.ศ. 2427 (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อ้างใน กรมการฝึกหัดครู,
 2525) จึงนับว่าระยะนี้วัดยังคงมีบทบาทสำคัญด้านการศึกษาเบื้องต้นเป็นอย่างมาก แต่หลังจาก
 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนวัดมหรรณพารามขึ้น ก็เกิดความขัดข้องเนื่องจากประชาชนเข้าใจผิดว่า
 การตั้งโรงเรียนหลวงนั้นเพื่อต้องการเก็บเอาเด็กนักเรียนเป็นทหารจึงมีพระบรมราชโองการ
 โปรดเกล้าฯ ประการให้ทราบทั่วกัน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจในพระราชประสงค์ของการจัดตั้ง
 โรงเรียนหลวง หลังจากที่ได้มีพระบรมราชโองการประกาศแล้ว ผู้คนค่อยหายตื่นตกใจจึงได้
 จัดตั้งโรงเรียนขึ้นตามพระอารามใหญ่่น้อยแพร่หลายออกไปโดยลำดับ ไม่ช้าเท่าใดโรงเรียน
 หลวงก็ตั้งแพร่หลายออกไปจนถึงหัวเมือง อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่ที่ได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นตามวัด
 ในปี 2427 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2433 การขยายตัวด้านการศึกษาที่ยังช้ามาก คือ มีโรงเรียน
 ทั่วประเทศเพียง 84 โรงเรียน (ชัตติยา กรรณสูตร, ม.ป.ป.) จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็น
 เห็นว่า แม้จะมีโรงเรียนหลวงเกิดขึ้นตามอารามหลวงต่าง ๆ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากวัด
 ในด้านการศึกษา แต่ก็มีจำนวนโรงเรียนหลวงที่ตั้งในวัดทั่วประเทศอยู่เป็นจำนวนไม่มากนัก
 จึงอาจกล่าวได้ว่า วัดยังคงมีบทบาทที่สำคัญด้านการศึกษา แม้จะมีโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร

แล้วก็ตาม เพราะประการแรกราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศยังคงอาศัยวัดในด้านการศึกษามากตามแบบเดิม และอีกประการหนึ่งโรงเรียนหลวงที่ตั้งขึ้นก็อาศัยวัดทางด้านการศึกษายิ่งอีก

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2441 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระประสงค์ที่จะให้การศึกษาขยายออกสู่มวลชนมากขึ้น โดยเฉพาะในหัวเมือง พระองค์ก็ได้อาศัยความร่วมมือจาก กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ร่วมกับ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาในขณะนั้น ให้มีส่วนรับผิดชอบด้านการศึกษาหัวเมือง ส่วนการศึกษาในกรุงเทพฯ เป็นหน้าที่ของกรมศึกษาธิการ การดำเนินงานด้านการศึกษาในหัวเมืองของกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส โดยอาศัยวัด พระสงฆ์ และการอุดหนุนของกรมหมื่นดำรงราชานุภาพได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีจนกระทั่งการศึกษาเบื้องต้นหรือการประถมศึกษาได้ขยายตัวมากขึ้น เกินกำลังที่พระสงฆ์จะจัดการตามลำพังได้ อย่างไรก็ตามวัดและพระสงฆ์ก็ยังไม่ได้หยุดงานด้านการศึกษาที่เคยมีบทบาทมาแต่เดิมอย่างใด ทั้งยังได้มีการกำหนดบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองของคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) เกี่ยวกับด้านการศึกษา โดยกำหนดให้พระภิกษุสงฆ์ช่วยจัดการประถมศึกษาให้แพร่หลายออกไปภายใต้การอำนวยการของเจ้าคณะมณฑล จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2446 (จรัสศักดิ์ ศักดิ์พิสิษฐ์)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 แม้ว่าวัดจะมีส่วนในการสนับสนุนการศึกษาอยู่บ้าง แต่ไม่ได้มีส่วนโดยตรงในงานด้านการศึกษา วัดเพียงแต่อนุญาตให้ใช้ที่ดินของวัดเพื่อทำกิจกรรมทางการศึกษาเท่านั้น (จมีนอมรตฤณารักษ์, 2513) ต่อมาในปี พ.ศ. 2478 รัฐก็สามารถขยายการศึกษาไปทั่วทุกตำบล การศึกษาแบบโบราณที่มีพระเป็นครูผู้สอนก็หมดไป เหลือเพียงผู้ให้การสนับสนุนการศึกษาของชาติในด้านการใช้สถานที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนเท่านั้น ส่วนบทบาททางด้านการอบรมสั่งสอนนั้นยังคงเหลืออยู่บ้างในฐานะครูผู้สอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ แต่ก็นับว่าน้อยมาก "เพราะความรู้ตามวิชาการแผนใหม่เป็นสิ่งที่พระผู้สอนไม่ถนัด เนื่องจากเป็นเรื่องนอกเหนือจากพระไตรปิฎกและเป็นเรื่องทางโลกมากกว่า" (พระราชารมณี, 2518)

การกระจายโอกาสทางการศึกษาให้มีความเสมอภาคไม่ว่าจะทำสำเร็จในเวลาอันรวดเร็วอย่างที่คาดไว้ในสมัยปฏิรูปการศึกษา ในที่ห่างไกลบางถิ่นการศึกษาของรัฐไปไม่ถึงหลายถิ่นไปถึงเพียงชั้นประถมศึกษาตอนต้น หากจะเรียนสูงขึ้นไปก็ต้องเข้าสู่เมือง สู่กรุง ตามลำดับ แต่ความยากจนจึงไม่อาจออกจากถิ่นไปเรียนได้ เมื่อไม่อาจเรียนหรือเรียนต่อไม่ได้ด้วยความอยากเรียนหรือบิดามารดาอยากให้เรียนก็จะนึกถึงวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนของตน

สำหรับชาวชนบทเหล่านี้ ประเพณีการบวชเรียนสำหรับสร้างพลเมืองดียังคงมีอยู่ วัดจึงยังเป็นความหวังและเป็นที่พักพิงของชนเหล่านี้ เมื่อเด็กไปอยู่วัดได้บวชเณรเรียนหนังสือแล้ว หากการเรียนได้ผลจะเลื่อนชั้นสูงขึ้นไป ถ้าการเรียนชั้นสูงไม่มีในวัดนั้น ก็ย้ายเข้ามาเรียนที่วัดในอำเภอ ในตัวเมือง และในที่สุดก็เข้าสู่กรุงเทพฯ โดยนัยนี้ไม่นานพระภิกษุสามเณรจำนวนมากมายจากชนบท เฉพาะอย่างยิ่งถิ่นห่างไกล มีความยากจน การบริการการศึกษาของรัฐยังไม่ค่อยถึงก็มารวมอยู่จำนวนมากตามวัดต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ จากเหตุดังกล่าวการจัดการศึกษาของพระสงฆ์เป็นการมุ่งเรียนเพื่อสืบต่อพระศาสนา แต่ความจริงแล้วพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ก็คงเลิกไป มิได้ดำเนินตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ผลที่ได้ก็อ่อนลงไปที่ทั้งสองฝ่าย พระภิกษุสามเณรที่อยู่สืบศาสนาก็ล้าและลดลงเรื่อย ๆ ผู้ที่ออกไปก็ไม่สู้พร้อมที่จะดำรงตนอยู่หรือก้าวหน้าไปด้วยดีในสังคม ผลเสียก็ตกอยู่กับพระภิกษุสามเณรที่มาจากเด็กและเยาวชนในชนบทเหล่านั้นเอง ไม่เฉพาะชั้นรับผลที่ไม่สมบูรณ์เท่านั้น แม้ในตอนการศึกษาอยู่ก็มักขาดความมั่นใจสับสน ไม่เห็นทิศทางและจุดหมายข้างหน้า ดังนั้นจึงพระสงฆ์บางส่วนได้ตระหนักถึงปัญหาและมองเห็นว่าควรจะได้ปรับปรุงการศึกษาของพระสงฆ์ให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมความเป็นไปในโลก และสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้สามารถผูกพันกับคนร่วมสมัยเข้าใจ และรู้จัก รู้แนวที่จะเข้าถึงกัน พร้อมกันนั้นก็ให้ศึกษาหลักแหล่งพระศาสนาอย่างลึกซึ้งกว้างขวางให้รู้แนวทางที่จะนำออกมาสั่งสอน ช่วยแก้ปัญหาในชีวิตจริงของประชาชน จึงก่อให้เกิดโรงเรียนราษฎร์ของวัด หรือเรียกว่าโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2530)

จากที่กล่าวมานอสรุปได้ว่า สังคมไทยในอดีตนั้นวัดได้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น รวมทั้งเป็นสถานศึกษาของเด็กชายทั้งหลายด้วย วัดจึงเป็นสถาบันทางศาสนา ที่ได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ชนทุกชั้นในสังคมไทยได้อย่างกว้างขวางที่สุด เป็นระยะเวลาติดต่อกันมา จนถึงสมัยปฏิรูปการศึกษาสภาพสังคมและเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป วัดและพระสงฆ์ก็ยังมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้กับประชาชน แม้ในปัจจุบันนี้โรงเรียนหลาย ๆ แห่งก็ยังคงอยู่ในวัดและได้รับการสนับสนุนจากวัดและพระสงฆ์ด้วย (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2525) ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่าวัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาของไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงสมัยปัจจุบัน

2. การบริหารการศึกษาภายในโรงเรียน

การบริหารการศึกษาภายในโรงเรียนนั้น ได้มีแนวการบริหารโรงเรียนต่างกันไป ซึ่งผู้วิจัยจะขอยกมาบางท่านที่ได้ยึดเป็นแนวในการสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เอกชัย กี่สุขพันธ์ (2527) ได้สรุปงานบริหารการศึกษาที่ผู้บริหารการศึกษาต้องรับผิดชอบไว้เป็น 5 ประการใหญ่ด้วยกันคือ

1. งานบริหารบุคลากร ได้แก่ การบริหารงานบุคคลทุกประเภทที่อยู่ในโรงเรียน นับตั้งแต่ ครู ภารโรง และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. งานบริหารวิชาการ ได้แก่ การบริหารงานที่เกี่ยวกับหลักสูตร การเรียนการสอน การนิเทศการศึกษา กิจกรรมเสริมวิชาการต่าง ๆ ตลอดจนบริหารสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ ภายในโรงเรียนทั้งหมด
3. การบริหารธุรการ การเงิน อาคารสถานที่และการบริการต่าง ๆ ได้แก่ งานสารบรรณ รับส่งหนังสือ การงบประมาณ บัญชี การจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์ การดูแลบำรุงรักษาอาคารสถานที่ต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวก หรือบริการที่โรงเรียนจะจัดให้แก่บุคลากรภายในโรงเรียน ตั้งแต่ครูจนถึงนักเรียนว่ามีอะไรบ้าง
4. งานบริหารกิจการนักเรียน ได้แก่ งานที่เกี่ยวกับนักเรียนทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น การรับนักเรียน การแบ่งชั้น การแบ่งกลุ่มนักเรียน สวัสดิการต่าง ๆ ที่จัดให้นักเรียน กิจกรรมของนักเรียน เป็นต้น
5. งานด้านบริหารความสัมพันธ์กับชุมชน ได้แก่ งานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่โรงเรียน ตั้งอยู่ การประชาสัมพันธ์โรงเรียน การติดต่อระหว่างผู้ปกครองกับโรงเรียน เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528) ได้กำหนดงานบริหารโรงเรียนไว้รวม 6 งาน คือ

1. งานวิชาการ
2. งานบุคลากร
3. งานกิจการนักเรียน
4. งานธุรการและการเงิน
5. งานอาคารสถานที่
6. งานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

จากงานทั้ง 6 งานนี้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติยังได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. งานหลัก เป็นงานที่เป็นไปเพื่อให้นักเรียนบรรลุจุดหมายของหลักสูตรโดยตรง คือ งานวิชาการ
2. งานสนับสนุน เป็นงานที่ช่วยส่งเสริมให้การปฏิบัติงานหลักเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือ งานบุคลากร งานกิจการนักเรียน งานธุรการและการเงิน งานอาคารสถานที่ และงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษายังได้เสนอแนะแนวทางสำคัญ ๆ บางประการที่ผู้บริหารควรตระหนักและปฏิบัติ เพื่อให้การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่รับผิดชอบของงานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. ต้องบริหารงานทุกงานของโรงเรียนตามขั้นตอนในกระบวนการบริหาร คือ การศึกษาสภาพปัจจุบัน และปัญหา การวางแผน การดำเนินการตามแผน และการประเมินผล
2. ต้องยึดเป้าหมายหลักของการดำเนินการโรงเรียนเป็นสำคัญในการบริหารงานทุกงานในโรงเรียน นั่นคือ การปฏิบัติงานทุกงานต้องมุ่งถึงผลในอันที่จะทำให้นักเรียนบรรลุจุดหมายของหลักสูตร
3. ใ้บุคลากรในโรงเรียนให้เป็นประโยชน์ให้มากที่สุด และควรให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ ให้มากที่สุด ทั้งในการแสดงความคิดเห็นและยอมรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน
4. ทำการควบคุม ติดตาม และกำกับดูแล การปฏิบัติงานและดำเนินงานทุกงานอย่างสม่ำเสมอ

ดร. สุรศักดิ์ หลาขมาลา (2532) ได้เสนอแนะวิธีการที่ผู้บริหารการศึกษาจะนำไปใช้ในการพัฒนาครูหรือเพิ่มพลังไปให้ครูนั้น โดยทั่วไปมี 4 วิธี คือ

1. ควบคุมการทำงานให้รัดกุมยิ่งขึ้น ทุกอย่างทำจากส่วนกลางและควบคุมโดยส่วนกลาง ผลที่ได้ก็คือ ครูขาดความเป็นอิสระ กำลังใจขวัญตกต่ำ รู้สึกขาดการยอมรับนับถือ แล้วผลงานก็ต่ำตามไปด้วย ชอบทำงานแบบรอคำสั่งและขาดความคิดริเริ่ม
2. เพิ่มมาตรการในการประเมินผลครู ติดตามตรวจสอบการปฏิบัติงานเพิ่มความเข้มของการนิเทศ วิธีนี้ครูหนุ่มสาวจะมีแรงกระตุ้นมากแต่ครูสูงอายุจะไม่มีแรงกระตุ้นเลย

ยิ่งใกล้เกษียณอายุแล้วยิ่งไม่สนใจอะไรเลย สอน ๆ ไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ความไม่พอใจจะมีมากขึ้น

3. ฝึกอบรมทั้งระยะสั้นและระยะยาว เป็นวิธีการที่นิยมใช้กันมาก แต่การฝึกอบรมโดยไม่มีการติดตามผลและให้คำแนะนำจนถึงห้องเรียน ครูจะนำความรู้ไปปฏิบัติไม่เกิน 5 คน ใน 100 คน ที่เข้ารับการอบรม รู้สึกว่าจะไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรม

4. ให้ผลตอบแทนเป็นตำแหน่ง เงินเดือนขึ้น 2 ชั้น วิธีนี้ได้ผลสำหรับคนส่วนน้อย ที่มีโอกาสได้ แต่มีได้หมายความว่าคนที่ได้เลื่อนตำแหน่งและขึ้นเงินเดือน 2 ชั้นจะมีผลงานดีเสมอไป ครูส่วนมากก็ยังทำงานตามสบายและ 1 ชั้นตามสบาย

นอกจากนี้ ดร.สุรศักดิ์ หลาบมาลา ยังได้เสนอแนะวิธีการที่จะกระตุ้นครูที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป ผู้ที่อยู่ในช่วงเกิดความรู้สึกท้อถอยในการทำงาน เนื่องจากเป็นระยะที่เงินเดือนมากพอสมควร แต่การทำงานไม่มากตามเงินเดือนไปด้วย ดังนั้นผู้บริหารการศึกษาควรพิจารณาเสริมชีวิตใหม่ กระตุ้นความเป็นครู รวมทั้งของตนเองด้วยโดยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1. ควรพิจารณาว่าจะให้ครูดำเนินการสอนวิชาเดิม ตามแบบเดิม หรือควรจะไปเปลี่ยนไปสอนวิชาใหม่ ชั้นใหม่ โรงเรียนใหญ่ หรือทำงานที่มีความรับผิดชอบมากขึ้น เช่น เป็นหัวหน้างาน หัวหน้าสาย หรือหัวหน้าโครงการพิเศษ เป็นต้น ถ้าหากการเป็นหัวหน้ามีกำหนดเวลา ก็จะทำให้คนหลายคนมีโอกาสเป็นหัวหน้าบ้าง ทำให้ทุกคนมีโอกาสแสดงฝีมือ

2. สร้างงานหรือกิจกรรมพิเศษที่ครูสามารถทำได้ให้ดีและดีกว่าที่อื่น จะเป็นผลดีต่อครูและโรงเรียนมาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถพิเศษของครูที่จะรับผิดชอบงานนั้น

3. ครูบางคนอาจจะเคยฝันไว้ว่าเมื่ออายุ 40 กว่า ควรจะได้ตำแหน่งอะไรบ้าง ถ้าหากไม่ได้ก็จะทำให้เกิดกำลังใจเสื่อมถอย ผู้บริหารควรส่งเสริมให้เกิดกำลังใจที่จะฝ่าฟันไปสู่จุดหมายที่ฝันไว้ให้ได้

4. ส่งเสริมให้ครูพิจารณาสร้างความสมดุลย์ในการทำงาน ครอบครัวและการพัฒนาตนเอง เพื่อให้ได้ผลทั้ง 3 ด้าน ตามสมควร โดยจะไม่เกิดอาการเกียจงานด้านใดด้านหนึ่งง่าย ๆ

5. ส่งเสริมขวัญและกำลังใจให้ยึดมั่นในการพัฒนาตนเองและงาน ให้โอกาสเป็นวิทยากรที่ปรึกษา แสดงผลงาน และพิมพ์เผยแพร่ผลงานบ้างบางครั้งบางคราว

6. ส่งเสริมให้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและพี่เลี้ยงครูใหม่ นักศึกษาฝึกสอนและนักเรียน ช่วยเหลือบุคคลเหล่านี้ให้เดินได้ถูกทาง โดยใช้ประสบการณ์ของตนเป็นแนวทาง

เพื่อที่จะให้งานด้านบริหารบุคลากรบรรลุผลนั้น Hall (1986 อ้างใน สุรศักดิ์ หลาบมาลา, 2532) ได้กล่าวว่าผู้บริหารควรพัฒนาสภาพการทำงานให้มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ให้มีบรรยากาศส่งเสริมและพัฒนางานและวิชาการ เรื่องนี้ผู้บริหารต้องทำตนเป็นตัวอย่าง
2. ให้มีการยอมรับนับถือในความมีอาวุโส ความถนัด และฝีมือและให้มีโอกาสแสดงความสามารถเช่นนั้นด้วย ครูเก่าต้องการการยอมรับในความสามารถและทักษะมากกว่าครูใหม่
3. สร้างงานและกิจกรรมต่าง ๆ อันให้โอกาสครูแสดงความสามารถของตนออกในหลาย ๆ ด้าน
4. สร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และลดความแบ่งแยกหรือโดดเดี่ยวลง ให้มีโอกาสดำเนินงานร่วมกัน คิดร่วมกัน แก้ปัญหาาร่วมกัน และมีโอกาสสังสรรค์กันเนืองนิจ

ในการบริหารงานให้ดำเนินไปอย่างเรียบร้อยราบรื่นนั้นก็ต้องมีการวางแผนเสียก่อน เพราะการวางแผน คือการกำหนดทิศทางในการทำงานล่วงหน้าอย่างมีระบบ โดยใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2531)

ดังนั้นการวางแผนจึงเป็นหน้าที่สำคัญที่เป็นพื้นฐานประการแรกของนักบริหารทุกคน เพราะเป็นการดำเนินการเลือกวิธีปฏิบัติจากแนวความคิดต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยการคิดและการตัดสินใจอย่างรอบคอบ การวางแผนที่ดีจะก่อให้เกิดความคิดที่มีเหตุผลและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการใช้คน เครื่องอำนวยความสะดวก วัสดุอุปกรณ์และทรัพยากรอย่างถูกต้อง กระบวนการวางแผนจะช่วยลดความเสี่ยงและความไม่แน่นอนในการตัดสินใจ (อรุณี หรดาล, 2532)

นายธงชัย สันติวงษ์ (2530) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ของการวางแผนไว้ดังต่อไปนี้

1. การวางแผนช่วยให้ผู้บริหารหรือโรงเรียนได้ประโยชน์ในการที่จะผลักดันความให้เป็นไปตามสิ่งที่มุ่งหวังในอนาคตมากกว่าที่จะยอมรับสภาพสุดแต่ที่จะเป็นไปอย่างไรก็ได้ ทั้งนี้เพราะในสภาพที่มีการกำหนดวัตถุประสงค์และจัดทำเป็นแผนงานไว้แล้ว เท่ากับโรงเรียนอยู่ใน

ฐานะที่ผูกพันที่จะพยายามทำสิ่งที่ต้องการให้บังเกิดผลขึ้นได้ การผูกพันเช่นนี้จะช่วยให้โรงเรียนอยู่ในภาวะที่สามารถมีอิทธิพลเหนือสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

2. การวางแผนช่วยให้มีหนทางที่จะเพิ่มประสิทธิภาพงานได้ทั้ง 3 ประการด้วยกัน คือ

2.1 ถ้าหากให้โอกาสฝ่ายต่าง ๆ ในโรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผน ด้วยจะทำให้แผนต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นมีคุณภาพ เพราะได้รับคำแนะนำที่เป็นประโยชน์จากทุกฝ่าย ในโรงเรียน

2.2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนช่วยให้เกิดความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับทิศทางของโรงเรียนที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ซึ่งจะช่วยลดข้อแตกต่างหรือข้อขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่าง ๆ และระหว่างบุคคลได้

2.3 การมีส่วนร่วมในการวางแผนทำให้ทุกคนมีความผูกพันอยู่กับแผนและรู้สึกว่าเป็นแผนที่จัดทำขึ้นคือ "แผนของเรา"

3. การวางแผนมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของนักบริหาร กล่าวคือผู้บริหารที่มีการวางแผนมักจะทำงานได้คุณภาพสูงกว่า และทำนองเดียวกันโรงเรียนที่มีการจัดทำแผนขึ้นใช้เป็นทางการ มักจะทำงานได้ประสิทธิภาพดีกว่าโรงเรียนที่ใช้วิธีการวางแผนอย่างไม่เป็นทางการหรือไม่ได้กระทำอย่างจริงจัง

เพื่อให้โรงเรียนประสบความสำเร็จในการวางแผนการปฏิบัติงาน ชาลวีย์ อาจินสมาจาร (2531) ได้กล่าวถึงแนวทางทั่วไปที่สามารถช่วยให้แผนประสบความสำเร็จ คือ

1. กำหนดภารกิจที่ต้องทำให้อยู่ในรูปที่แจ่มชัด เข้าใจง่าย และมีความแน่นอนในการกำหนดวัตถุประสงค์ และทิศทางสำหรับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแผน

2. พัฒนาจุดมุ่งหมายเฉพาะ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องจะได้รู้อย่างแน่นอนว่าโรงเรียนกำลังจะทำอะไร แล้วกำหนดหน้าที่รับผิดชอบเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าว

3. พัฒนาแผนโดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย

4. กำหนดตัวอุปสรรค ความไม่แน่นอน และปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นขณะนำแผนออกปฏิบัติ กำหนดแผนฉุกเฉินเพื่อการแก้ปัญหา

5. หลีกเลี่ยงรายละเอียดที่ไม่จำเป็น และกำหนดตารางในแผน

6. ประสานแผนกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการนำแผนออกปฏิบัติ

7. จัดตั้งวิธีวัดความก้าวหน้า และการควบคุมการนำแผนออกปฏิบัติ
8. กำหนดให้มีการยืดหยุ่นและการเปลี่ยนแปลง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เป็นกิจกรรมร่วมหลักสูตรในโรงเรียนนั้น จำรัส นองมาก (2531) ได้ให้ข้อคิดว่า การจัดกิจกรรมร่วมหลักสูตรเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และโรงเรียนต้องตระหนักอยู่เสมอ แม้ว่ากิจกรรมนี้จะจัดขึ้นนอกเหนือชั่วโมงเรียนตามปกติให้นักเรียนร่วมจัดกันเอง โดยมีครูเป็นผู้แนะนำช่วยเหลือและไม่มีการตัดสินว่าผู้เรียนจะผ่านหรือไม่ผ่าน แต่ด้วยกิจกรรมนี้ที่ช่วยเสริมการเรียนการสอนปกติในหลักสูตรให้สมบูรณ์ นักเรียนได้รับการปลูกฝังให้เป็นไปในทิศทางที่สังคมพึงประสงค์ได้เป็นอย่างดี โรงเรียนจึงน่าจะต้องกำหนดแนวการดำเนินงานในเรื่องนี้ไว้ให้ชัดเจนและพยายามให้บุคลากรในโรงเรียนได้รับทราบ เพื่อให้การสนับสนุนได้อย่างถูกต้องและเป็นไปโดยทั่วถึง นอกจากนี้จะต้องให้บุคลากรในโรงเรียนได้เข้าร่วมในกิจกรรมเหล่านั้นด้วย เช่น ในการจัดทำคู่มือหรือเอกสารประกอบการจัดกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมาย การวางแผนและการประเมินผลกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้น ไม่ควรให้เป็นเรื่องของคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะการดำเนินการให้บุคลากรทุกคนมีส่วนร่วม ลักษณะนั้นนอกจากจะทำให้แต่ละคนเข้าใจบทบาทหน้าที่ในส่วนที่รับผิดชอบโดยตรงแล้ว ยังจะสามารถสนับสนุนการปฏิบัติงานซึ่งกันและกันเพื่อสนองวัตถุประสงค์หลักของโรงเรียนไว้อีกด้วย

การจัดกิจกรรมร่วมหลักสูตรในโรงเรียนว่าจะจัดอะไรมากน้อยแค่ไหนนั้นต้องคำนึงถึงระดับการศึกษาของนักเรียนในโรงเรียน บริเวณโรงเรียน ภูมิหลังของนักเรียน ขนบประเพณีทัศนคติของบุคลากร และความคิดเห็นของชุมชน โดยปกติแล้วคงจะไม่สามารถระบุให้แน่ชัดลงไปได้ว่าโรงเรียนจะจัดกิจกรรมร่วมหลักสูตรอะไร แค่นั้นเป็นกฎตายตัว แต่จะต้องยืดหยุ่นตามสภาพและสถานการณ์ของแต่ละองค์ประกอบที่เป็นตัวกำหนด ในทางปฏิบัติก่อนผู้บริหารจะตัดสินใจเลือกกิจกรรมร่วมหลักสูตรอะไรนั้น คงจะต้องใช้ดุลยพินิจบนพื้นฐานของข้อมูล หรือกฎเกณฑ์ที่เหมาะสม การใช้แบบรายการประเมินเพื่อสอบถามผู้บริหาร ครูผู้เป็นที่ปรึกษา และนักเรียนผู้เคยร่วมเป็นสมาชิกในการจัดกิจกรรมมาแล้ว ก็นับว่าเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้ทางโรงเรียนสามารถกำหนดกิจกรรม กำหนดรายละเอียดการดำเนินงาน และกำหนดตัวบุคคลผู้รับผิดชอบได้อย่างเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียนในฐานะที่กิจกรรมนั้นได้ช่วยเสริมการเรียนการสอนปกติในหลักสูตรได้อย่างเต็มที่ (จำรัส นองมาก)

3. นโยบายแนวทางในการพัฒนาและอุดหนุนโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

จากการประกาศนโยบายแนวทางในการพัฒนาและอุดหนุนโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้เห็นความสำคัญว่า สังคมไทยในอดีต วัดเป็นศูนย์กลางให้การศึกษอบรมแก่เยาวชนทั้งด้านการศึกษาสามัญ การศึกษาอาชีพและคุณธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ในระยะต่อมาสังคมไทยเปลี่ยนแปลง รัฐได้ดำเนินการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้น แม้กระนั้นวัดก็ยังมีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนตลอดมา โดยจัดในรูปแบบโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และรูปแบบอื่น ๆ ตามที่พระเถระผู้จัดจะพิจารณาเห็นเหมาะสมในการจัดการศึกษาวิชาสามัญควบคู่กับวิชาพระพุทธศาสนาในวัด ก่อให้เกิดผลดีหลายประการ กล่าวคือ เยาวชนของชาติได้มีโอกาสใกล้ชิดพระพุทธศาสนา เด็กที่ยากจนได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียน อีกทั้งพระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสศึกษาวิชาสามัญที่ไม่ขัดต่อสมณวิสัยควบคู่ไปกับการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม

เพื่อเป็นการสนองนโยบายแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม ระยะที่ 6 (พ.ศ. 253๑-2534) ของกระทรวงศึกษาธิการ จึงเห็นสมควรวางนโยบายในการพัฒนาส่งเสริมและอุดหนุนโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, ม.ป.ป.)

1. เร่งรัดพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน ทั้งวิชาสามัญ และวิชาพระพุทธศาสนา โดย

1.1 ปรับปรุงการสอนตามหลักสูตรวิชาสามัญ ได้แก่ วิธีสอน สื่อและอุปกรณ์ การสอน นิเทศ การประเมินผล ตลอดจนการใช้อาคารสถานที่และห้องปฏิบัติการวิชาการต่าง ๆ ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

1.2 สำหรับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนการกุศลของวัด กำหนดให้เรียนเพิ่มเติมจากหลักสูตรสามัญ ทั้งในด้านเนื้อหาและการปฏิบัติธรรม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการปลูกฝังคุณธรรมที่สมบูรณ์และมั่นคง

1.3 ปรับปรุงการใช้หลักสูตรวิชาสามัญโดยมีวิธีทดแทนเพื่อให้พระภิกษุสามเณร เข้าศึกษาได้ โดยไม่ขัดต่อสมณวิสัย

1.4 จัดการเรียนการสอนให้เยาวชนได้รู้จักอนุรักษ์ ฟื้นฟู และเผยแพร่ ตลอดจนเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติ

2. เร่งพัฒนาการบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดย

2.1 ให้โรงเรียนจัดทำนโยบาย แผน และโครงการพัฒนาโรงเรียนทุก ๆ ด้าน

2.2 ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานภายในของโรงเรียน โดยเน้นการบริหารโรงเรียนในรูปแบบของคณะกรรมการ

2.3 จัดให้มีกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเพื่อให้มีการประสานงานและร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนอย่างมีเอกภาพ

2.4 ส่งเสริมให้มีการสงเคราะห์เยาวชนที่ยากจน และเปิดโอกาสแก่พระภิกษุสามเณรได้เข้าศึกษาในโรงเรียนประเภทนี้

2.5 ส่งเสริมให้มีการประสานงานระหว่างโรงเรียน วัด กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด

2.6 จัดให้มีการนิเทศการเรียนการสอน และการบริหาร รวมทั้งการประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

3. จัดให้มีเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินผลการพัฒนา การปรับปรุง และการส่งเสริมคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน ของกลุ่ม

4. ให้การส่งเสริมอุดหนุนเป็นกรณีพิเศษในด้านต่าง ๆ เช่น การเงิน บุคลากร อาคารสถานที่ สื่อและอุปกรณ์การเรียน และด้านอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความเจริญมั่นคง โดยจัดให้มีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย การอุดหนุนส่งเสริมโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเป็นกรณีพิเศษ

5. พัฒนาระบบการวัดผล และประเมินผลการศึกษาให้ถูกต้องตามหลักการเหมาะสมกับลักษณะ โรงเรียนและหลักสูตร เสริมที่ได้จัดทำเพิ่มเติมเป็นพิเศษ

6. ระดมทรัพยากรจากภาครัฐบาล เอกชน และองค์กรต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนประเภทนี้ให้เกิดผลสมบูรณ์ นโยบายการให้การอุดหนุน

รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จึงได้กำหนดนโยบายและวิธีการให้การอุดหนุนโรงเรียนประเภทนี้ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, ม.ป.ป.)

1. มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2523 "รัฐจะให้การอุดหนุนโรงเรียนเอกชนของสถาบันศาสนา โรงเรียนราษฎร์ของวัด โรงเรียนราษฎร์มูลนิธิ โรงเรียนเอกชนที่จัดตั้งโดยพระราชประสงค์ และสถาบันที่จัดตั้งโดยไม่หวังผลกำไรที่จัดการศึกษามีคุณภาพและเป็นไปตามระเบียบที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด"

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ออกระเบียบว่าด้วยการช่วยเหลือครูใหม่ และครูเป็นเงินสมทบเงินเดือน และเงินเพิ่มค่าครองชีพชั่วคราว พ.ศ. 2528 หมวด 4 เบ็ดเตล็ดข้อ 12 วรรคท้าย "สำหรับโรงเรียนการกุศล อาจจะได้รับความช่วยเหลือเพิ่มจากที่ได้รับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่เหลือแต่ละปี และตามหลักเกณฑ์ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการกำหนด"

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดคุณสมบัติและหลักเกณฑ์ของโรงเรียนการกุศลที่จะได้รับการอุดหนุนเป็นกรณีพิเศษไว้เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2529 ดังนี้

- (1) เป็นโรงเรียนราษฎร์ของวัดตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนราษฎร์ของวัด พ.ศ. 2488
- (2) เป็นโรงเรียนมูลนิธิที่อยู่ในวัดพระพุทธศาสนา ที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งก่อนปีการศึกษา 2528 และมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ลงนามแทนมูลนิธิ
- (3) เป็นโรงเรียนที่อยู่ในวัดพระพุทธศาสนา ที่ได้รับให้จัดตั้งก่อนปีการศึกษา 2528 และมีเจ้าอาวาสเป็นผู้รับใบอนุญาต
- (4) เป็นโรงเรียนที่ได้รับการอุดหนุนและเงินเพิ่มค่าครองชีพชั่วคราวตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการช่วยเหลือครูใหญ่ และครูโรงเรียนเอกชนเป็นเงินสมทบเงินเดือน และเงินเพิ่มค่าครองชีพชั่วคราว พ.ศ. 2528 อยู่ในปัจจุบัน

2. รัฐบาลได้ดำเนินให้การอุดหนุนโรงเรียนการกุศลของวัด โดยมีวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

- (1) ให้การอุดหนุนโรงเรียนเมื่อปี พ.ศ. 2490 โดยสมทบทุนสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานที่ ส่งครูไปช่วยสอน ให้ทุนนักเรียน ช่วยเหลือเงินเดือนครู
- (2) ในปี พ.ศ. 2498 ให้การอุดหนุนโดยให้โรงเรียนกู้ยืม และให้เช่าทรัพย์สินของกระทรวงศึกษาธิการ
- (3) ในปี พ.ศ. 2504 ให้เงินอุดหนุนเพื่อให้โรงเรียนจ้างครูที่มีวุฒิเป็นรายเดือน และให้เงินอุดหนุนแก่ครูที่สอนเป็นเวลานาน เพื่อเป็นกำลังใจให้ทำงานต่อไป

แผนการอุดหนุนโรงเรียน

เพื่อให้โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ดำเนินกิจการไปได้ด้วยดี มีคุณภาพเหมาะสมกับเป็นโรงเรียนทางพระพุทธศาสนา จึงเห็นเป็นการสมควรที่จะกำหนดแนวทางการอุดหนุนเป็นพิเศษ ดังนี้

(1) อุดหนุนด้วยการให้เงิน การอุดหนุนทางการเงินมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือโรงเรียนให้สามารถดำรงโรงเรียนอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่น และมีคุณภาพ (การคำนวณเพื่อให้อุดหนุน ให้ถือเกณฑ์อัตรา ร้อยละ 60 ของค่าใช้จ่ายรายหัวของนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาล)

(2) อุดหนุนด้วยการส่งครูไปช่วยสอนในวิชาที่โรงเรียนมีความต้องการ

(3) อุดหนุนด้วยการให้สื่อ และอุปกรณ์การสอน

(4) อุดหนุนด้านอาคารสถานที่ โดยจัดสรรเงินงบประมาณสร้างอาคารเรียน ในรูปวิทยาคารสงเคราะห์และหรือเป็นเงินงบประมาณสมทบสร้างอาคาร และซ่อมแซมต่อเติมอาคารเรียน

(5) อุดหนุนด้วยการให้สิทธิบางประการ โดยพิจารณาให้การอุดหนุน ดังนี้

- ให้การอบรมแก่ผู้บริหารและครู

- ให้โอกาสครูได้ศึกษาเพิ่มเติม

- จัดให้มีสำนักงานและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานกลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

- และอื่น ๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานการวิจัยต่าง ๆ เท่าที่ผ่านมายังไม่ปรากฏว่ามีงานวิจัยใดที่ศึกษาโดยตรงเกี่ยวกับสภาพและปัญหาโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนามากนัก อย่างไรก็ตามพบว่า พอจะมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนเอกชนโดยทั่วไปและโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัด ซึ่งได้รวมเอาโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาไว้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มตัวอย่าง ดังจะเสนอต่อไปนี้

บุญธรรม อินทร์จันทร์ (2521) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง การปฏิรูปมัธยมศึกษา ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พ.ศ. 2435-2475 พบว่า การจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ของไทย (พ.ศ. 2435-2475) เป็นการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคลใน วงแคบ ทำให้ขาดความเสมอภาคทางการศึกษาและอุปสรรคสำคัญที่ทำให้กิจการมัธยมศึกษาไม่ กระจายออกสู่ส่วนภูมิภาคมากนัก ก็เนื่องมาจากกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงที่ไม่ได้รับการ สนับสนุนเท่าที่ควร และได้รับงบประมาณน้อยเมื่อเทียบกับกระทรวงต่าง ๆ รวมทั้งเนื่องมาจาก เสนาบดีกระทรวงนี้มีอำนาจต่อรองน้อยมากในที่ประชุมเสนาบดี ดังนั้นจึงมีผลต่อกิจการการ บริหารการศึกษาแทบทุกด้าน

บรรพต วิระสัย และคณะ (2523) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพระสงฆ์กับสังคมไทยในมิติ ต่าง ๆ โดยพิจารณาในเชิงสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง ศึกษากรณีวัดใน กรุงเทพมหานคร และจังหวัดละโว้และเชิงเทรา ได้กล่าวถึงบทบาทในด้านการศึกษาของวัดเกี่ยวกับการ สร้างโรงเรียนในวัดว่า พระภิกษุหลายรูปมีเจตนาแรงกล้าที่จะสร้างโรงเรียนภายในวัด โดยริเริ่มขึ้นก่อน แล้วขออนุญาตจัดตั้งในภายหลัง รวมทั้งถ้าจำเป็นก็ขอเงินอุดหนุนจากกระทรวง ศึกษาธิการ

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ (2525) ได้สรุปบทบาทของพระสงฆ์และวัดโดยทั่วไปไว้ ดังต่อไปนี้ คือ

1. พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชน เป็นที่พึ่งทางจิตใจและช่วยแก้ปัญหาส่วนตัว และ ปัญหาสังคมอันเกิดจากการทะเลาะวิวาทระหว่างสมาชิกในสังคมด้วยกัน
2. สถาบันวัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน โรงเรียนประชาบาลหลายแห่ง ตั้งอยู่ในบริเวณวัด สมภารเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์ และแม้กระทั่งศาลาวัดก็เป็นโรงเรียนหนังสือ นอกจากนี้วัดเองยังเป็นที่อยู่อาศัยศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรและเด็กโดยทั่วไป
3. วัดเป็นประดุกโรงพยาบาลให้การรักษายาบาลแก่คนเจ็บไข้ได้ป่วยทั้งที่เป็น โรคทางจิต และโรคทางกาย
4. วัดเป็นประดุกพิพิธภัณฑ์สถาน คือ เป็นที่เก็บและรวบรวมสมบัติโบราณอันล้ำค่า และมีประโยชน์ต่อการศึกษาวัฒนธรรมต่าง ๆ
5. ศาลาวัดหรืออุโบสถ บางครั้งก็ถูกใช้เป็นสถานที่ประชุมราษฎร เพื่อจะได้รับ ข่าวสารต่าง ๆ

6. วัดเป็นสถานที่แสดงความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของประชาชน เพราะถือว่าเป็นสมบัติส่วนรวมของประชาชน เป็นที่ประชาชนพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

7. วัดเป็นสถานสวัสดิการสงเคราะห์แก่คนยากจน และคนไร้ที่พำนักพักพิง อีกทั้งยังเป็นหอพักให้แก่แก่นักเรียนนักศึกษาทั่วไป

พาสนา กิจถาวร (2524) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทของคณะสงฆ์ในเรื่องการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมุ่งศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของคณะสงฆ์ด้านการให้การศึกษาแก่สามัญชนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นยุคแห่งการปรับปรุงและพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน การศึกษาเป็นสิ่งหนึ่ง

ชนิตา รักษ์พลเมือง (2525) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเลิกล้มกิจการของโรงเรียนราษฎร์สายสามัญ พบว่าโรงเรียนราษฎร์หลายแห่งอยู่ในภาวะคับขัน ต้องประสบปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย พอสรุปได้ดังนี้

1. สาเหตุภายนอกโรงเรียน

1.1 นโยบายของรัฐ มักจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนโยบายส่วนรวม และนโยบายแต่ละระดับการศึกษา ทำให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและเอกชนขาดความมั่นใจในการดำเนินงาน

1.2 งบประมาณ ความล่าช้าในการโอนเงินอุดหนุนจากส่วนกลางไปยังจังหวัดขาดมาตรการและการควบคุมตรวจตราให้ครูในสถานศึกษาเอกชนได้รับเงินเดือนเต็มวุฒิ

1.3 ระเบียบ มีความเปลี่ยนแปลงตลอดมา ระเบียบต่าง ๆ มีความซับซ้อน และมีรายละเอียดมากเกินไป ยากแก่การนำไปปฏิบัติ เกิดความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัด อำเภอ และระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเจ้าของโรงเรียน

1.4 การขยายตัวของโรงเรียนรัฐ โดยเฉพาะในระดับการศึกษาภาคบังคับ และมัธยมศึกษาตอนต้นขยายออกอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อกิจการของโรงเรียนราษฎร์เนื่องจากผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานไปเข้าโรงเรียนรัฐ

1.5 ค่านิยมของผู้ปกครอง ที่นิยมให้บุตรหลานเรียนโรงเรียนรัฐ เนื่องจากเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า และในบางกรณีเห็นว่ามีโอกาสดีกว่า

1.6 สภาพเศรษฐกิจ โดยทั่วไปโรงเรียนราษฎร์ที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นที่มีสภาพเศรษฐกิจไม่ดี ผู้ปกครองไม่มีเงินเสียค่าเล่าเรียน โรงเรียนเมื่อเก็บค่าเล่าเรียนไม่ได้จึงไม่อาจดำเนินกิจการได้อย่างเต็มกำลัง

2. สาเหตุภายในโรงเรียน

2.1 สภาพการเงินของโรงเรียน ซึ่งมีทั้งปัญหาทางด้านทุนทรัพย์ของโรงเรียน และการเก็บค่าเล่าเรียน ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจ โรงเรียนจึงขาดกำลังเงินที่จะไปปรับปรุงส่งเสริมกิจการของตนทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ นอกจากนี้การที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้มีวิชาการงานและอาชีพในหลักสูตรใหม่ระดับประถมและมัธยมศึกษา โดยให้โรงเรียน ลงทุนด้านอุปกรณ์การเรียน การสอน อาคารสถานที่ และครูผู้สอน ยิ่งทวีปัญหาด้านการเงินของ โรงเรียนมากขึ้น

2.2 ปัญหาด้านครู แบ่งได้เป็นปัญหาในเรื่องอัตราการเข้าออกของครู ซึ่งมี ค่อนข้างสูง เนื่องจากครูโรงเรียนราษฎร์มักจะออกไปสอบเข้าโรงเรียนรัฐ และรัฐบาลมัก บรรจุครูตลอดปี ก่อปัญหาด้านการเรียนการสอน คุณภาพและมาตรฐานการศึกษากว้างมาก นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องคุณวุฒิของครู ขาดครูวุฒิสองและความชำนาญเฉพาะด้าน และปัญหาเรื่อง สวัสดิการครู ซึ่งไม่เท่าเทียมครูโรงเรียนรัฐ ทำให้ครูโรงเรียนราษฎร์ขาดขวัญและกำลังใจ

2.3 ปัญหาด้านนักเรียน การขยายตัวของโรงเรียนรัฐและประสิทธิภาพใน การคุมกำเนิดประชากร ทำให้โรงเรียนราษฎร์มีจำนวนนักเรียนลดลง นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามี นักเรียนจำนวนหนึ่งที่เข้าโรงเรียนราษฎร์ เพราะไม่สามารถเข้าโรงเรียนรัฐบาลได้ เนื่องจาก อายุไม่ครบเกณฑ์หรือสอบเข้าไม่ได้

2.4 การขาดแคลนอุปกรณ์ อาคารสถานที่ อันเป็นผลมาจากปัญหาอื่น ๆ ทั้ง ด้านการเงิน ครู ฯลฯ ทำให้โรงเรียนราษฎร์ไม่อาจจัดการศึกษาให้มีคุณภาพได้ดีเท่าที่ควร

จากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2525) ในเรื่องแผน การอุดหนุนโรงเรียนราษฎร์ และรายงานการติดตามการดำเนินงานตามแนวนโยบายของรัฐ ที่ศึกษาจากเจ้าของหรือผู้จัดการหรือครูใหญ่ ครู และเจ้าหน้าที่ของรัฐต่างเห็นสอดคล้องกันว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุด คือ ทุนทรัพย์ไม่พอ รองลงมา คือ ปัญหาครูเข้าออกกลางปี เพราะเงินเดือน ไม่ดี รัฐขยายจำนวนโรงเรียนมากเกินไป ทำให้นักเรียนไม่เข้าโรงเรียนรัฐบาลหมด และปัญหา ขาดการอบรมวิชาการ และขาดแคลนอุปกรณ์

ข้าหลวง วุฒิจันทร์ (2526) ได้ทำการศึกษาวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชาสังคม จิตวิทยา เรื่องการพัฒนากิจการคณะสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ ได้กล่าวว่าพระสงฆ์ เจ้าอาวาสวัดบางแห่งได้จัดหาทุนรอนให้โรงเรียนซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่ยังขาดอยู่ เช่น โต๊ะเรียน

มานั่ง กระดานดำ รวมทั้งยังประสงค์ให้โรงเรียนตั้งอยู่ในวัด เมื่อทางโรงเรียนหรือทางราชการต้องการอะไรก็จัดให้ เช่น ที่ดินที่จะปลูกสร้างอาคารเรียนเพิ่ม ท่านก็ขยายที่ให้ ต้องการสร้างอาคารเรียนเพิ่มของประมาณแผ่นดินไม่ได้ บางวัดก็จัดการหาเงินมาสร้างอาคารเรียนและดำเนินการสร้างอาคารเรียนให้ นอกจากนี้ยังพบว่าในรอบปี 2523 พระสงฆ์และวัดใน 49 จังหวัด ได้ช่วยจัดหาทุนสร้างอาคารเรียนและโรงเรียนจำนวน 414 หลัง ในปัจจุบันพระสงฆ์จำนวนมากและวัดหลายแห่งได้จัดตั้งทุนสำหรับช่วยเหลือนักเรียนยากจน โดยทางวัดจัดการเองบ้าง มอบให้สถานศึกษาในวัดจัดการบ้าง และมอบให้ส่วนราชการจัดการบ้าง

ปรัชญา เวสารัชศรี (2527) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง การประถมศึกษาในชนบทไทย เกี่ยวกับวัดและโรงเรียนว่า วัดอาจมีส่วนสนับสนุนโรงเรียนได้หลายทาง พระสงฆ์โดยเฉพาะเจ้าอาวาสเป็นบุคคลที่ยังมีบทบาทสำคัญในชุมชนและมีส่วนเกี่ยวพันโรงเรียนในด้านต่าง ๆ คือ ให้ยืมสถานที่และอุปกรณ์ เนื่องจากวัดมีอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นในการจัดการงานโรงเรียนจึงได้ประโยชน์จากเครื่องวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้ง สถานที่ เช่น ถังน้ำ เครื่องปั่นไฟ พัดลม เครื่องขยายเสียง บางกรณีวัดก็ให้อิสระ ปูน หิน ปากกา สมุด ดินสอ ซึ่งวัดได้รับบริจาคมา ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์แก่กิจการโรงเรียน บางวัดยังให้สถานที่ปลูกสร้างอาคารเรียน ให้ศาลาวัดเป็นที่สอนนักเรียน หรือใช้ฝึกซ้อมพ่อน้ำ รวมทั้งใช้บริเวณวัดเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของนักเรียนด้วย การสนับสนุนด้านอื่น ๆ โรงเรียนอาจได้รับจากวัดอีกเป็นบางกรณี ทั้งนี้สุดแต่แต่ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับวัด และขึ้นกับบทบาทของเจ้าอาวาสด้วย เช่น มีบางโรงเรียนที่ได้รับเงินสนับสนุนจากการทอดผ้าป่าที่วัด บางวัดช่วยโดยนำมาจัดหาอาหารให้เด็กนักเรียน จัดทุนให้นักเรียนยากจนและช่วยระดมการสนับสนุนจากประชาชนให้โรงเรียนบางแห่งพระก็ร่วมเป็นกรรมการศึกษา เป็นต้น

จิระศักดิ์ ศักดิ์พิสิษฐ์ (2528) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของพระสงฆ์และครูเกี่ยวกับการสนับสนุนการศึกษาที่วัดให้แก่โรงเรียนประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ในวัดเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า บทบาทในการสนับสนุนการศึกษาที่วัดให้แก่โรงเรียนประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ในวัด มีบทบาทดังนี้

1. ด้านครุภัณฑ์อาคารสถานที่ วัดได้ให้โรงเรียนใช้ที่ดินของวัดเพื่อตั้งโรงเรียนเพื่อปลูกสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติม เพื่อเป็นที่พักผ่อน เป็นสนามเด็กเล่น และสนามกีฬาของชุมชน รวมทั้งการหาเงินทุนให้โรงเรียนเพื่อซื้อวัสดุอุปกรณ์การศึกษาต่าง ๆ ในด้านนี้ พระสงฆ์และครูมีความคิดเห็นว่าวัดมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง

2. ด้านวิชาการและวิชาชีพ วัดได้ให้พระสงฆ์ไปช่วยสอนศีลธรรมในโรงเรียนและช่วยเหลือหาเงินเพื่อซื้ออุปกรณ์การสอนวิชาชีพให้แก่โรงเรียนในด้านนี้ พระสงฆ์มีความคิดเห็นว่าวัดมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนครูมีความคิดเห็นว่าวัดมีบทบาทอยู่ในระดับน้อย

3. ด้านการให้สวัสดิการและให้คำปรึกษา วัดได้ให้ที่นั้กอาศัยแก่นักเรียน ให้โรงเรียนยืมอุปกรณ์เครื่องใช้หรือภาชนะต่าง ๆ เพื่อใช้ในกิจกรรมของโรงเรียน และช่วยเหลือด้านการเงินแก่โรงเรียน โดยให้ทุนการศึกษาและทุนในการจัดบริการอาหารกลางวันแก่นักเรียน นอกจากนี้พระสงฆ์ในวัดยังเป็นที่ปรึกษาในการจัดงานต่าง ๆ ของโรงเรียน และเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการนักเรียน ในด้านนี้พระสงฆ์และครูมีความคิดเห็นว่าวัดมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง

4. ด้านการร่วมกิจกรรมโรงเรียนและการอบรมจริยธรรมนักเรียน วัดได้มีกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนโดยเฉพาะกิจกรรมเกี่ยวกับงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้วัดได้ส่งพระสงฆ์ไปช่วยอบรมจริยธรรมนักเรียนตามที่โรงเรียนต้องการ ในด้านนี้พระสงฆ์และครูมีความคิดเห็นว่าวัดมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง

5. ด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน วัดได้ช่วยประชาสัมพันธ์เพื่อหาเงินทุนให้แก่โรงเรียนเพื่อตั้งมูลนิธิช่วยเหลือนักเรียนขาดแคลน รวมทั้งเป็นสื่อกลางให้ชุมชนช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น ในด้านนี้พระสงฆ์และครูมีความคิดเห็นว่าวัดมีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง

ไสว แก้วเกตุ (2529) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด ปีการศึกษา 2527 จากกลุ่มตัวอย่าง 119 คน พบว่าการบริหารงานโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดทั้ง 6 ด้าน มีปัญหาการบริหารงานอยู่ในระดับปานกลางทุก ๆ ด้าน โดยในด้านวิชาการ โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาในเรื่องการจัดหนังสือไว้ในห้องสมุดให้มีคุณภาพและปริมาณที่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนและรายวิชาต่าง ๆ เป็นอันดับแรก และการจัดนักเรียนเข้าเรียนตามแผนการเรียนเป็นอันดับสุดท้าย ด้านบุคลากร โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับการเลื่อนขึ้นเงินเดือนให้ครู เป็นอันดับแรก และการลาศึกษาต่อของครูเป็นอันดับสุดท้าย ด้านธุรการ โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับการขยายตัวของโรงเรียนรัฐบาลเป็นอันดับแรก และการตรวจโรงเรียนของเจ้าหน้าที่แผนกศึกษาธิการอำเภอ และจังหวัดเป็นอันดับสุดท้าย ด้านกิจการนักเรียน โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจทางบ้านของนักเรียนเป็นอันดับแรก และผู้ปกครองไม่สนับสนุนให้นักเรียนร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นเป็น

อันดับสุดท้าย ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อหารายได้ของโรงเรียนเป็นอันดับแรก และประชาชนไม่นิยมศรัทธาโรงเรียน เป็นอันดับสุดท้าย ด้านจริยศึกษา โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับการติดตามและประเมินผลความประพฤติของนักเรียนเป็นอันดับแรก และการบรรจุพระภิกษุเป็นครูสอนประจำ เป็นอันดับสุดท้าย

สุกัญญา นิธังกูร (2532) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องรายได้รายจ่ายของโรงเรียนเอกชน พบว่าโรงเรียนเอกชนโดยทั่วไปมีฐานะการเงินทรุดลง มีแนวโน้มที่จะพึ่งเงินอุดหนุนจากรัฐบาลมากขึ้น สัดส่วนรายจ่ายประเภทเงินเดือนและเงินค่าจ้างต่อรายจ่ายดำเนินการทั้งหมดมีแนวโน้มสูงขึ้น (ซึ่งหมายความว่าโรงเรียนจะพยายามตัดทอนรายจ่ายในหมวดอื่น ๆ เช่น วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพการสอนได้) ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อฐานะการเงินของโรงเรียนเอกชน คือ การลดลงของรายรับจากค่าธรรมเนียมการเรียนอันเป็นผลจากการลดลงอย่างรวดเร็วของจำนวนนักเรียนโดยเฉพาะในระดับมัธยมต้น นโยบายการขยายการศึกษาในระดับนี้ของรัฐบาล และความแตกต่างอย่างมากระหว่างอัตราค่าธรรมเนียมการเรียนในโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนเอกชน เป็นเหตุให้จำนวนนักเรียนในระดับมัธยมต้นในโรงเรียนเอกชนลดลงอย่างรวดเร็วในระยะหลัง และคุณภาพของโรงเรียนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเลือกโรงเรียน โรงเรียนเอกชนขนาดเล็กโดยทั่วไปอยู่ในฐานะที่ไม่อาจจะปรับปรุงคุณภาพดีขึ้นได้ แม้ว่าโรงเรียนเอกชนขนาดเล็กมีความใกล้ชิดกับชุมชน ทำหน้าที่เป็น "โรงเรียนใกล้บ้าน" และให้บริการการศึกษาแก่เด็ก ซึ่งมาจากครอบครัวที่มีฐานะไม่สู้ดีเป็นส่วนใหญ่

สนอง คันสนยุทธ และ มยุรี จารุปาน (2532) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของการศึกษาเอกชนต่อชุมชน พบว่า มูลเหตุที่ทำให้ภาคเอกชนเข้ามาลงทุนในการจัดการศึกษามากขึ้นโดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2495-2525 นั้น มาจากเหตุใหญ่ 2 ประการ คือ

1. จำนวนประชากรได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าของโลกและของประเทศ ความต้องการทางการศึกษาจึงมีมากขึ้น
2. รัฐบาลไม่สามารถจัดการศึกษาให้กับประชาชนได้อย่างเพียงพอ รัฐจึงมีนโยบายส่งเสริมให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา และให้เงินอุดหนุนในการจัดแกโรงเรียนเอกชนจำนวนหนึ่งตลอดมา

นอกจากนี้ ยังพบว่าในอนาคตโรงเรียนเอกชนที่ไม่สามารถพัฒนาให้มีคุณภาพเป็นที่เชื่อถือของประชาชนในการส่งบุตรหลานเข้ามาเรียน จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในขณะเดียวกันโรงเรียนที่สามารถจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพสูงเป็นที่เชื่อถือก็ต้องลงทุนสูง

จุมพล พุกภัทรชิวิน (2532) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลสัมฤทธิ์ผลของโรงเรียน เอกชน พบว่าโรงเรียนที่มีสัมฤทธิ์ผลสูงจะมีการบริหารที่เป็นระบบ มีการสื่อสารเป็นลายลักษณ์อักษร มีการติดตามผลและตรวจสอบคำสั่ง มีการตรวจบันทึกการสอน และมีการติดตามผลการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ มีแผนการปฏิบัติงานเป็นปฏิทิน และมีการประชุมครูอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังพบว่ามีการ โฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชนและมีการสร้างความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอก มีการคัดเลือกครูตรงตามวุฒิที่ต้องการและเมื่อรับเข้ามาแล้วก็มี การมุ่งเน้นและติดตามผลการทำงานของครูโดยตรง

ในด้านที่เกี่ยวกับตัวครู พบว่าครูในโรงเรียนสัมฤทธิ์ผลสูง ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษา ระดับปริญญาตรี ได้สอนตรงตามสาขาที่เรียนมา ได้เงินเดือนตรงตามวุฒิ และโรงเรียนมีโอกาสคัดเลือกครูตามที่ต้องการ ในขณะที่ครูในโรงเรียนสัมฤทธิ์ผลต่ำส่วนใหญ่มีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี

ด้านนักเรียนและผู้ปกครอง พบว่า นักเรียนในโรงเรียนที่มีสัมฤทธิ์ผลสูงมาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ผู้ปกครองคาดหวังที่จะให้นักเรียนเรียนต่อในระดับสูงขึ้น ในขณะที่นักเรียนในโรงเรียนสัมฤทธิ์ผลต่ำมาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจนที่มีบ้านอยู่ใกล้โรงเรียน และเข้าโรงเรียนรัฐบาลไม่ได้ มีความมุ่งหวังเพียงเรียนให้จบมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วออกไปทำงานในโรงงานละแวกนั้น

นอกจากนี้ จุมพล พุกภัทรชิวิน ยังได้เสนอแนะว่า โรงเรียนเอกชนที่จะประสบความสำเร็จได้จะต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาสถานศึกษาของตนในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะเรื่องการบริหารการมีบุคลากรที่มีคุณภาพ ความพร้อมและความสะดวกของอาคารสถานที่ ซึ่งจะทำให้โรงเรียนมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง ในการส่งลูกหลานเข้าเรียน ทำให้โรงเรียนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีโอกาสปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพทางการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น มีชื่อเสียงมากขึ้น

ศาสตราจารย์ ฮอว์เลย์ และคณะ จากมหาวิทยาลัยในมลรัฐเทนเนสซี (Tennessee) และ อิลลินอยส์ (Illinois) (Hawley, Wellis D., Resenholtz, Zusan J., Goodslein; Henry and Hasselbring, 1984) ได้ศึกษาผลงานวิจัยในช่วงสองทศวรรษ กว่า 3,000 เรื่อง เกี่ยวกับการจัดการต่าง ๆ ในโรงเรียน นับตั้งแต่การกำหนดนโยบายการปฏิบัติกรรรมต่าง ๆ พฤติกรรมของครูผู้สอน การจัดองค์กรและตัวแปรอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน พบว่าสิ่งที่ทางโรงเรียนสามารถผลักดันเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างให้ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนในโรงเรียนดีขึ้นมี 3 ประการ คือ

1. บทบาทของครูใหญ่หรือผู้บริหารโรงเรียน โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการเลือกคน การจัดลงตำแหน่งที่เหมาะสม การกระตุ้นและพัฒนาคณากร เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. คุณภาพของการฝึกอบรมหรือการให้ความรู้ที่จัดให้เป็นประโยชน์ต่อครูและผู้บริหาร
3. การสนับสนุนด้านการเงิน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวกับสภาพและปัญหาของโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนายังมีน้อย งานวิจัยที่พบมักจะเป็นการวิจัยการสำรวจแบบกว้าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการสนับสนุนการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมที่ตั้งอยู่ภายในวัดทั่วไป และงานวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินกิจการของโรงเรียนเอกชนทั่วไป ในเรื่องการล้มเลิกกิจการของโรงเรียน การอุดหนุนรายได้ รายจ่าย อย่างไรก็ตามการวิจัยดังกล่าวมิได้ศึกษาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยในเรื่องสภาพและปัญหาของโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น